

Correctievoorschrift VMBO-GL en TL

2026

tijdvak 1

geschiedenis en staatsinrichting CSE GL en TL

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 3.21, 3.24 en 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 3.21 tot en met 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommiteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommiteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examiner en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examiner. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examiner vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examiner en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goedgekeurd worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommitteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

Toelichting status correctievoorschrift

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

Verkeer tussen examiner en gecommiteerde (eerste en tweede corrector)

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

Toelichting aanvullingen op het correctievoorschrift

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking:

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout:

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen. Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de n-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

- De vakinhoudelijke argumenten waarvan sprake is in de algemene regel 3.3 moeten voor het vak geschiedenis en staatsinrichting afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijk verantwoorde publicaties.
- Indien in een antwoord 'voorbeeld van een juist antwoord' staat, bevat het antwoord **voorbeelden** van juiste antwoorden. Het is **geen** opsomming van alle denkbare juiste antwoorden.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 scorepunt toegekend.

HISTORISCH OVERZICHT EN STAATSINRICHTING VANAF 1848

Nederland (1848-1914)

1 C

2 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- voordeel: Kinderen die in de fabrieken werkten, waren goedkope arbeidskrachten / konden werk doen dat volwassenen niet konden doen. 1
- reden: Kinderen (die werkten) zorgden voor (extra) inkomsten voor hun ouders. 1

3 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat liberalen tegen te veel overheidsbemoeienis zijn / vinden dat ondernemers veel vrijheid moeten hebben.

4 maximumscore 2

Bij uitspraak 1 hoort a (= recht van amendement).

Bij uitspraak 2 hoort c (= recht van enquête).

Bij uitspraak 3 hoort d (= recht van initiatief).

- indien drie antwoorden juist 2
- indien twee antwoorden juist 1
- indien minder dan twee antwoorden juist 0

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

- 5 **maximumscore 1**
sociale kwestie

De Eerste Wereldoorlog (1914-1918)

- 6 **maximumscore 2**
zin 1: Centralen
zin 2: geschonden
zin 3: niet

indien drie antwoorden juist	2
indien twee antwoorden juist	1
indien minder dan twee antwoorden juist	0

- 7 **C**

- 8 **C**

- 9 **maximumscore 1**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De boodschap past bij de opvattingen van de feministen, want uit de tekening blijkt dat vrouwen onderdrukt worden / want sommige vrouwen op de tekening verzetten zich tegen hun onderdrukking.

Opmerking

Alleen als na 'feministen' een juiste verklaring volgt, wordt het scorepunt toegekend.

- 10 **maximumscore 2**

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- Een reden dat de verandering van het kiesrecht in 1917 gezien werd als een overwinning voor de vrouwen, was dat vrouwen toen het passief kiesrecht kregen / vanaf dat moment gekozen konden worden (in de Tweede Kamer). 1
- Een reden dat veel vrouwen in 1917 nog ontevreden waren over de verandering van het kiesrecht, was dat zij ook het actief kiesrecht wilden / zelf nog niet mochten stemmen. 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Het Interbellum (1918-1939)

11 maximumscore 2

- verzuiling 1
- Uit het antwoord moet blijken dat in de bron te herkennen is dat groeperingen/stromingen zich apart/volgens hun eigen levensbeschouwing hebben georganiseerd. 1

12 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om de herstelbetalingen (die Duitsland moest voldoen aan Frankrijk).

13 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om de (mislukte) staatsgreep van Hitler.

14 B

15 C

16 maximumscore 3

- Uit het antwoord moet blijken dat een referendum bij een democratie past, omdat de regering burgers om hun mening vraagt / burgers directe inspraak krijgen in het bestuur. 1
- Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (twee van de volgende onderdelen; per juist onderdeel 1 scorepunt): 2
 - Het vak 'ja' is veel groter dan het vak 'nee' (waarmee aan de stemmers de boodschap wordt afgegeven wat de door de regering gewenste / de 'juiste' stem is).
 - Er is maar één partij aangegeven waaraan men een stem kan geven.
 - De naam van Hitler is groot afgebeeld.
 - Twee verschillende besluiten worden met één stem afgehandeld (waardoor een stem vóór de partij van Hitler automatisch een stem vóór het besluit over de annexatie van Oostenrijk is en andersom).
 - Uit het extreem hoge opkomstpercentage / hoge aantal ja-stemmers blijkt dat deze gegevens waarschijnlijk werden gemanipuleerd / niet betrouwbaar zijn.
 - Uit de vraagstelling van het referendum blijkt dat het eigenlijke besluit al is genomen.

Opmerking

Bij de eerste deelvraag wordt het scorepunt niet toegekend voor antwoorden waarin het aspect van directe democratie niet wordt benoemd (en waarin bijvoorbeeld enkel wordt benoemd dat burgers kunnen stemmen).

Vraag	Antwoord	Scores
17	maximumscore 1 Voorbeeld van een juist antwoord is: In de bron is persoonsverheerlijking te herkennen, omdat de Duitser Hitler bewondert / lief heeft / rillingen over zijn rug krijgt van Hitler / zijn leven wilde geven voor de Führer.	
18	maximumscore 1 Voorbeeld van een juist antwoord is: De propagandaboodschap was dat – tegenstanders van de regering slecht zijn. – de rechtspraak/rechterlijke macht (goed) functioneert. – de regering het communisme / het land / het volk beschermt tegen vijanden.	
19	C	
20	D	
21	B	
22	maximumscore 1 Voorbeeld van een juist antwoord is: Op de schoolplaat wordt beweerd dat de komst van Joden en het vertrek van Duitsers 'een slechte ruil' is / dat het niet goed is dat Joden Duitsland binnenkomen.	
23	maximumscore 1 Uit het antwoord moet blijken dat Duitsland gebieden (in Oost-Europa) moest veroveren / oorlog moest voeren / een groot leger moest hebben (om het doel van Lebensraum te bereiken).	
24	maximumscore 2 • Polen • (voorbeeld van een juist antwoord) Het verdrag hield in dat de Sovjet-Unie Duitsland niet zou aanvallen (waardoor Duitsland alleen vanuit het westen kon worden aangevallen). / Het verdrag (met de afspraak tussen Duitsland en de Sovjet-Unie elkaar niet aan te vallen) zorgde ervoor dat Duitsland niet tegelijkertijd tegen de Sovjet-Unie en Frankrijk/Groot-Brittannië hoefde te vechten.	1 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

De Tweede Wereldoorlog (1939-1945)

25 C

26 maximumscore 2

- NSB 1
- (het recht op) vrijheid van vereniging / van vergadering / (het recht op) vrijheid van vereniging en vergadering / (het recht op) vrijheid van meningsuiting 1

27 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is:

De Nederlandse regering wilde de relatie met de Sovjet-Unie weer herstellen, omdat de Sovjet-Unie een bondgenoot was tegen nazi-Duitsland / lid was van de Geallieerden.

28 maximumscore 1

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn:

- De poster roept burgers/mensen (die niet meevechten) op om (meer) bij te dragen aan de oorlogvoering.
- Uit de poster blijkt dat de industrie in dienst staat van de oorlog.
- De poster heeft een propagandaboodschap om de oorlog te steunen.

29 maximumscore 1

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn:

- Joden moesten een davidster/Jodenster dragen.
- Joden moesten (in Amsterdam) in een aparte wijk wonen.
- Joden mochten alleen op bepaalde tijden naar de winkels.
- Joden mochten niet werken als ambtenaar.
- Joden mochten niet op bepaalde openbare plaatsen (of een voorbeeld daarvan) komen.
- Joodse kinderen moesten naar aparte Joodse scholen.

30 maximumscore 2

Bij beschrijving 1 hoort c (= Slag bij Stalingrad)

Bij beschrijving 2 hoort a (= D-Day)

Bij beschrijving 3 hoort e (= Slag om Engeland)

Bij beschrijving 4 hoort b (= Operatie Barbarossa)

- indien vier antwoorden juist 2
- indien drie of twee antwoorden juist 1
- indien minder dan twee antwoorden juist 0

Vraag	Antwoord	Scores
31	maximumscore 2 zin 1: het verzet zin 2: gedwongen tewerkstelling zin 3: de Duitse bezetter zin 4: Nederlandse indien vier antwoorden juist indien drie of twee antwoorden juist indien minder dan twee antwoorden juist	 2 1 0
32	maximumscore 1 Uit het antwoord moet blijken dat de SS'ers zo de gruweligheden/misdaden/massamoorden wilden verhullen / wilden voorkomen dat SS'ers voor misdaden vervolgd werden die zij in Auschwitz hadden gepleegd.	
33	D	
34	C	

Europa en de wereld (1945-1989)

- 35 **maximumscore 1**
land: b (= Nederland)
organisatie: 3 (= Verenigde Naties)
- Opmerking*
Alleen als beide antwoorden juist zijn, wordt het scorepunt toegekend.
- 36 **maximumscore 2**
- Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om het indammen /
tegenhouden / bestrijden van het communisme. 1
 - (voorbeeld van een juist antwoord) De hulp droeg bij aan de
containmentpolitiek, omdat door de hulp een werkende economie
ontstond (waardoor mensen niet kozen voor het communisme) /
niet-communistische/democratische landen werden beschermd. 1
- 37 C
- 38 **maximumscore 1**
Uit het antwoord moet blijken dat de Sovjetleider Tsjechoslowakije zag als
een satellietstaat, omdat de Sovjetleider zich bemoeide met binnenlandse
aangelegenheden in Tsjechoslowakije / de leider van Tsjechoslowakije
onder druk zette / wilde dat Tsjechoslowakije zich aan afspraken hield.

Vraag	Antwoord	Scores
39 maximumscore 2	- Praagse Lente - Uit het antwoord moet blijken dat de Sovjet-Unie (samen met andere Warschaupactlanden) soldaten naar Tsjechoslowakije stuurde / de Praagse Lente neersloeg.	1 1
40 maximumscore 1	Voorbeeld van een juist antwoord: De staatskinderopvang past wel bij een totalitaire staat, omdat de overheid in een totalitaire staat het leven van mensen volledig wil beheersen (wat past bij een overheid die zich zo met de opvoeding van kinderen bemoeit) / omdat de kinderen door de staat beïnvloed werden / omdat de staatskinderopvang een politiek doel had.	
41 maximumscore 2	3 5	1 1
42 maximumscore 1	Eerst 3, dan 1, daarna 4 en ten slotte 2. <i>Opmerking</i> <i>Er is maar één juiste volgorde.</i>	

Door de tijd heen

43 maximumscore 2	Eerst 2, dan 3, daarna 1, vervolgens 4 en ten slotte 5. <i>Opmerking</i> <i>Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.</i>	
44 maximumscore 2	Gebeurtenis 1 heeft zich afgespeeld in d (= Warschau). Gebeurtenis 2 heeft zich afgespeeld in b (= Sarajevo). Gebeurtenis 3 heeft zich afgespeeld in a (= Londen). Gebeurtenis 4 heeft zich afgespeeld in e (= Weimar). indien vier antwoorden juist indien drie of twee antwoorden juist indien minder dan twee antwoorden juist	2 1 0

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

De nieuwe wereldorde (vanaf 1990)

45 maximumscore 2

Voorbeelden van juiste kenmerken zijn (twee van de volgende):

- Er was sprake van een democratie/rechtsstaat / geen sprake van een dictatuur.
- Mensen hadden politieke rechten (of een voorbeeld daarvan).
- Er was sprake van een herenigd Duitsland / geen sprake van een verdeeld Duitsland.
- Er waren geen communisten meer aan de macht.

per juist kenmerk

1

46 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om de aanslagen van 11 september 2001 (in New York en Washington).

Door de tijd heen

47 maximumscore 2

Eerst 3, dan 2, daarna 1, vervolgens 5 en ten slotte 4.

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, wordt 1 scorepunt toegekend.

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Cito gebruikt deze gegevens voor de analyse van de examens. Om de gegevens voor dit doel met Cito uit te wisselen dient u ze uiterlijk op 1 juni te accorderen.

Ook na 1 juni kunt u nog tot en met 10 juni gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

Tweede tijdvak

Ook in het tweede tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw tweede-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

- bron 1 uitspraak 1: https://sources.neocalvinism.org/.full_pdfs/kuyper/amendementkuyper00kuyp.pdf (blz. 37 en 38)
 uitspraak 2: https://repository.overheid.nl/frbr/sgd/1886/0000392495/1/pdf/SGD_1886_0000178.pdf (blz.1)
 uitspraak 3: W.H. Vliegen, De dageraad der volksbevrijding, 1905, blz. 46
 <https://www.delpher.nl/nl/boeken/view?coll=boeken&identifier=MMSFKB02:000037136:00046>
- bron 2 <https://books.google.nl/books?id=LJhg39GUCfQC&printsec=frontcover&hl=nl#v=onepage&q&f=false> (blz. 3, 21 en 22)
- bron 3 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2025
- bron 4 https://www.delcampe.net/en_GB/collectables/postales/ilustradores-fotografos/otros-ilustradores/cpa-dessin-m-assus-a-qui-le-maroc-caricature-politique-satirique-illustrateur-552778763.html
- bron 5 R. Kammelar, J.M.J. Sicking en M. Wielenga, Het monster van de oorlog, Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam 2004, blz. 118.
- bron 6 Louis Raemaekers (1914) , Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis
 <https://geheugen.delpher.nl/nl/geheugen/view/wat-plomp-machtsmisbruik-hedendaagsche-vrouwen-maakt?coll=ngvn&maxperpage=36&page=1&query=plomp+machtsmisbruik&identifier=IISG01%3AADV10705092>
- bron 7 afbeelding 1: Het Katholieke Schoolblad, 8 januari 1920
 <https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?identifier=MMKDC10:210680003:00001&query=katholieke+krant+1920&coll=dts&rowid=4>
 afbeelding 2: De Christelijke Onderwijzer, 15 februari 1923
 <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMUBVU07:002978007:pdf>
 afbeelding 3: De Volksonderwijzer, 12 januari 1901
 <https://www.delpher.nl/nl/tijdschriften/view?identifier=MMIISG20:165917092:00001&query=onderwijsblad>
- bron 8 https://commons.wikimedia.org/wiki/File:French_in_Dortmund_LCCN2014715865.tif
- bron 9 W. Kempowski, Haben sie Hitler gesehen? Deutsche Antworten, München 1999, blz. 18.
- bron 10 New York Times van 1 februari 1917; 29 oktober 1929; 9 september 1926; 26 februari 1923.
- bron 11 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2025. Gebruikte gegevens afkomstig van:
 <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/Stimmzettel-Anschluss.jpg>
- bron 12 W. Kempowski, Haben sie Hitler gesehen? Deutsche Antworten, München 1999, blz. 80.
- bron 13 Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, 2025. Gebruikte gegevens afkomstig van:
 J. Beetsma, Geschiedeniswerkplaats 1986, Groningen 1985, blz. 31.
- bron 14 <https://search.library.wisc.edu/digital/A3OVBNGF3UBI2A84#:~:text=%22We%20thank%20our%20Leader%2C%22,new%20area%20of%20Greater%20Germany>
- bron 15 <https://digital.library.cornell.edu/catalog/ss:19343635>

- bron 16 Anthony Rhodes, Geïllustreerde geschiedenis van de propaganda in de Tweede Wereldoorlog (Amersfoort 1993) blz. 231.
- bron 17 beschrijving 1: John Keegan, The Second World War, Londen 2005, blz. 230-231 (officier 24e Panzer Division)
 beschrijving 2: Jonathan Trigg, D-Day through German eyes. How the Wehrmacht lost France, Stroud 2020, blz. 68 (Friedrich von der Heydte)
 beschrijving 3: <https://www.forces.net/long-reads/messerschmitts-attack-german-views-battle-britain> (Adolf Galland)
 beschrijving 4: <https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/feldpost.htm> (Heinrich Stähr)
- bron 18 M. Toonder (1945), NIOD <https://geheugen.delpher.nl/nl/geheugen/view/zijt-gij-vijands-slaaf-meldt?query=&facets%5BcollectionStringNL%5D%5B%5D=Oorlogsaffiches+1940-1945&page=23&maxperpage=36&coll=ngvn&identifier=NIOD01%3A60377>
- bron 19 https://en.wikipedia.org/wiki/Hirohito_surrender_broadcast
- bron 20 L.J. Jordaan (1947), Atlas van Stolk <https://geheugen.delpher.nl/nl/geheugen/view/quot-stop-quot--jorda--leendert-jurriaan?query=politie+actie&page=8&maxperpage=36&coll=ngvn&identifier=ATVS01%3A0144>
- bron 21 <https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/historic-speeches/address-during-the-cuban-missile-crisis>
- bron 22 https://nsarchive.gwu.edu/sites/default/files/pages/doc_81.pdf (blz. 347)
- bron 23 foto 1: <https://www.bd.nl/politiek/belangrijkste-tegenstanders-navo-komen-nu-uit-eigen-gelederen~a3ed6b82/161809561/>
 foto 2: <https://fee.org/articles/why-reagan-s-call-to-tear-down-this-wall-rang-throughout-history/>
 foto 3: <https://www.tracesofwar.nl/news/10830/WO2-werd-bovenal-gewonnen-door-het-bloed-en-de-opoffering-van-het-Sovjetvolk.htm>
 foto 4: <https://www.maxvandaag.nl/sessies/themas/terug-naar-toen/het-bloedige-einde-van-de-hongaarse-opstand-op-4-november-1956/>